

UDK 37

ISSN 2545 - 4439
ISSN 1857 - 923X

INTERNATIONAL JOURNAL

Institute of Knowledge Management

KNOWLEDGE



Scientific Papers

EDUCATION

Vol. 45. 2.

KIJ

Vol. 45

No. 2

pp. 329 - 532

Skopje 2021

KNOWLEDGE



INTERNATIONAL JOURNAL

**SCIENTIFIC PAPERS
VOL. 45.2**

April, 2021

**INSTITUTE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT
SKOPJE**



KNOWLEDGE

International Journal Scientific Papers Vol. 45.2

ADVISORY BOARD

Vlado Kambovski PhD, Robert Dimitrovski PhD, Siniša Zarić PhD, Maria Kavdanska PhD, Venelin Terziev PhD, Mirjana Borota – Popovska PhD, Cezar Birzea PhD, Veselin Videv PhD, Ivo Zupanovic, PhD, Savo Ashtalkoski PhD, Zivota Radosavljević PhD, Laste Spasovski PhD, Mersad Mujevic PhD, Milka Zdravkovska PhD, Drago Cvijanovic PhD, Predrag Trajković PhD, Lazar Stosic PhD, Krasimira Staneva PhD, Nebojsa Pavlović PhD, Daniela Todorova PhD, Baki Koleci PhD, Lisen Bashkurti PhD, Zoran Srzentić PhD, Sinisa Opic PhD, Marija Kostic PhD

Print: GRAFOPROM – Bitola

Editor: IKM – Skopje

Editor in chief

Robert Dimitrovski, PhD

KNOWLEDGE - International Journal Scientific Papers Vol. 45.2

ISSN 1857-923X (for e-version)

ISSN 2545 – 4439 (for printed version)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

President: Academic, Prof. Vlado Kambovski PhD, Skopje (N. Macedonia)

Vice presidents:

Prof. Robert Dimitrovski PhD, Institute of Knowledge Management, Skopje (N. Macedonia)

Prof. Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade, Belgrade (Serbia)

Prof. Venelin Terziev PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)

Prof. Mersad Mujevic PhD, Public Procurement Administration of Montenegro (Montenegro)

Prof. Tihomir Domazet PhD, President of the Croatian Institute for Finance and Accounting, Zagreb (Croatia)

Members:

- Prof. Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Aleksandar Korablev PhD, Faculty of economy and management, Saint Petersburg State Forest Technical University, Saint Petersburg (Russian Federation)
- Prof. Anita Trajkovska PhD, Rochester University (USA)
- Prof. Aziz Pollozhani PhD, Rector, University Mother Teresa, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Anka Trajkovska-Petkoska PhD, UKLO, Faculty of technology and technical sciences, Bitola (N. Macedonia)
- Prof. Aneta Mijoska PhD, Faculty of Dentistry, University “St. Cyril and Methodius”, Skopje (N. Macedonia)
- Prof. Alisabri Sabani PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Artan Nimani PhD, Rector, University of Gjakova “Fehmi Agani” (Kosovo)
- Prof. Ahmad Zakeri PhD, University of Wolverhampton, (United Kingdom)
- Prof. Ana Dzumalievva PhD, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Ali Hajro, PhD, Military Academy “Mihailo Apostolski”, Skopje (N. Macedonia)
- Prof. Branko Sotirov PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)
- Prof. Branko Boshkovic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
- Prof. Branimir Kampl PhD, Institute SANO, Zagreb (Croatia)
- Prof. Baki Koleci PhD, University Hadzi Zeka, Peja (Kosovo)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of Law, Kragujevac (Serbia)
- Prof. Bistra Angelovska, Faculty of Medicine, University “Goce Delcev”, Shtip (N.Macedonia)
- Prof. Cezar Birzea, PhD, National School for Political and Administrative Studies, Bucharest (Romania)
- Prof. Cvetko Andreevski, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Drago Cvijanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Dusan Ristic, PhD Emeritus, College of professional studies in Management and Business Communication, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Darijo Jerkovic PhD, Faculty of Business Economy, University “Vitez”, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Daniela Todorova PhD, “Todor Kableshev” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Dragan Kokovic PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Dragan Marinkovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)

- Prof. Daniela Ivanova Popova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Dzulijana Tomovska, PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Evgenia Penkova-Pantaleeva PhD, UNWE -Sofia (Bulgaria)
- Prof. Fadil Millaku, PhD, University “Hadzi Zeka”, Peja (Kosovo)
- Prof. Fatos Ukaj, University “Hasan Prishtina”, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Georgi Georgiev PhD, National Military University “Vasil Levski”, Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Prof. Halit Shabani, PhD, University “Hadzi Zeka”, Peja (Kosovo)
- Prof. Halima Sofradzija, PhD, University of Sarajevo, Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Haris Halilovic, Faculty of criminology and security, University of Sarajevo, Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Helmut Shramke PhD, former Head of the University of Vienna Reform Group (Austria)
- Prof. Hristina Georgieva Yancheva, PhD, Agricultural University, Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Hristo Beloev PhD, Bulgarian Academy of Science, Rector of the University of Rousse (Bulgaria)
- Prof. Hristina Milcheva, Medical college, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Prof. Izet Zeqiri, PhD, Academic, SEEU, Tetovo (N.Macedonia)
- Prof. Ivan Marchevski, PhD, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Ibrahim Obhodjas PhD, Faculty of Business Economy, University “Vitez”, (Bosnia & Herzegovina)
- Doc. Igor Stubelj, PhD, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Ivo Zupanovic, PhD, Faculty of Business and Tourism, Budva (Montenegro)
- Prof. Ivan Blazhevski, PhD, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Isa Spahiu PhD, AAB University, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Ivana Jelik PhD, University of Podgorica, Faculty of Law, Podgorica (Montenegro)
- Prof. Islam Hasani PhD, Kingston University (Bahrein)
- Prof. Jamila Jaganjac PhD, Faculty of Business Economy, University “Vitez”, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Jova Ateljevic PhD, Faculty of Economy, University of Banja Luka, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Jonko Kunchev PhD, University „Cernorizec Hrabar“ - Varna (Bulgaria)
- Prof Karl Schopf, PhD, Akademie fur wissenschaftliche forchung und studium, Wien (Austria)
- Prof. Katerina Belichovska, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (N. Macedonia)
- Prof. Krasimir Petkov, PhD, National Sports Academy “Vassil Levski”, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Kamal Al-Nakib PhD, College of Business Administration Department, Kingdom University (Bahrain)
- Prof. Kiril Lisichkov, Faculty of Technology and Metallurgy, UKIM, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Krasimira Staneva PhD, University of Forestry, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Lidija Tozi PhD, Faculty of Pharmacy, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Laste Spasovski PhD, Vocational and educational centre, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Larisa Velic, PhD, Faculty of Law, University of Zenica, Zenica (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Łukasz Tomczyk PhD, Pedagogical University of Cracow (Poland)

- Prof. Lujza Grueva, PhD, Faculty of Medical Sciences, UKIM, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Lazar Stosic, PhD, Association for development of science, engineering and education, Vranje (Serbia)
- Prof. Lulzim Zeneli PhD, University of Gjakova “Fehmi Agani” (Kosovo)
- Prof. Lisen Bashkurti PhD, Global Vice President of Sun Moon University (Albania)
- Prof. Lence Mircevaska PhD, High Medicine School, Bitola, (N.Macedonia)
- Prof. Ljupce Kocovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Marusya Lyubcheva PhD, University “Prof. Asen Zlatarov”, Member of the European Parliament, Burgas (Bulgaria)
- Prof. Marija Magdinceva – Shopova PhD, Faculty of tourism and business logistics, University “Goce Delchev”, Shtip (N. Macedonia)
- Prof. Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Maja Lubenova Cholakova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Mirjana Borota-Popovska, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Mihail Garevski, PhD, Institute of Earthquake Engineering and Engineering Seismology, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Mitko Kotovchevski, PhD, Faculty of Philosophy, UKIM, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Milan Radosavljevic PhD, Dean, Faculty of strategic and operational management, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Marija Topuzovska-Latkovikj, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Marija Knezevic PhD, Academic, Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Margarita Bogdanova PhD, D.A.Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Mahmut Chelik PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (N.Macedonia)
- Prof. Mihajlo Petrovski, PhD, Faculty of Medical Sciences, University “Goce Delchev”, Shtip (N.Macedonia)
- Prof. Marija Mandaric PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Marina Simin PhD, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Marijan Tanushevski PhD, Macedonian Scientific Society, Bitola (N. Macedonia)
- Prof. Mitre Stojanovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Miodrag Smelcerovic PhD, High Technological and Artistic Vocational School, Leskovac (Serbia)
- Prof. Nadka Kostadinova, Faculty of Economics, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Prof. Natalija Kirejenko PhD, Faculty For economic and Business, Institute of Entrepreneurial Activity, Minsk (Belarus)
- Prof. Nenad Taneski PhD, Military Academy “Mihailo Apostolski”, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Nevenka Tatkovic PhD, Juraj Dobrila University of Pula, Pula (Croatia)
- Prof. Nedžad Korajlic PhD, Faculty of criminal justice and security, University of Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)

- Prof. Nikola Sabev, PhD, Angel Kanchev University of Ruse, Ruse (Bulgaria)
- Prof. Nonka Mateva PhD, Medical University, Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Nikolay Georgiev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Nishad M. Navaz PhD, Kingdom University (India)
- Prof. Nano Ruzhin PhD, Faculty of Law, AUE-FON University, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Oliver Dimitrijevic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Paul Sergius Koku, PhD, Florida State University, Florida (USA)
- Prof. Primoz Dolenc, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Petar Kolev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Pere Tumbas PhD, Faculty of Economics, University of Novi Sad, Subotica (Serbia)
- Prof. Rade Ratkovic PhD, Faculty of Business and Tourism, Budva (Montenegro)
- Prof. Rositsa Chobanova PhD, University of Telecommunications and Posts, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Rossana Piccolo PhD, Università degli studi della Campania - Luigi Vanvitelli (Italy)
- Prof. Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Prof. Rumen Stefanov PhD, Faculty of public health, Medical University of Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Rumen Tomov PhD, University of Forestry, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Sasho Korunoski PhD, UKLO, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Snezhana Lazarevic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
- Prof. Stojan Ivanov Ivanov PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Stojna Ristevska PhD, High Medicine School, Bitola, (N. Macedonia)
- Prof. Suzana Pavlovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Sandra Zivanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Shyqeri Kabashi, College “Biznesi”, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Temelko Risteski PhD, Faculty of Law, AUE-FON University, Skopje (N. Macedonia)
- Prof. Todor Krystevich, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Todorcka Atanasova, Faculty of Economics, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Prof. Tzako Pantaleev PhD, NBUniversity, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Violeta Dimova PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (N. Macedonia)
- Prof. Vojislav Babic PhD, Institute of Sociology, University of Belgrade (Serbia)
- Prof. Volodymyr Denysyuk, PhD, Dobrov Center for Scientific and Technological Potential and History studies at the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
- Prof. Valentina Staneva PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Venus Del Rosario PhD, Arab Open University (Philippines)
- Prof. Vjollca Dibra PhD, University of Gjakova “Fehmi Agani” (Kosovo)
- Prof. Yuri Doroshenko PhD, Dean, Faculty of Economics and Management, Belgorod (Russian Federation)
- Prof. Zlatko Pejkovski, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Zivota Radosavljevik PhD, Faculty FORCUP, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Zorka Jugovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)

REVIEW PROCEDURE AND REVIEW BOARD

Each paper is reviewed by the editor and, if it is judged suitable for this publication, it is then sent to two referees for double blind peer review.

The editorial review board is consisted of 63 members, full professors in the fields 1) Natural and mathematical sciences, 2) Technical and technological sciences, 3) Medical sciences and Health, 4) Biotechnical sciences, 5) Social sciences, and 6) Humanities from all the Balkan countries and the region.

CONTENTS

LEGAL EDUCATION IN HIGH SCHOOLS IN ALBANIA – REQUIREMENT AND NECESSITY .	343
Menada Petro	343
THE ROLE OF THE SCHOOL LIBRARIAN IN THE ERA OF THE EXPANSION OF EDUCATIONAL, INFORMATIONAL AND DIGITAL LITERACY	349
Suzana Kotovchevska	349
Anita Shterjoska - Mitreska	349
THE SCOPE OF THE TEACHING PLAN AND PROGRAM AS A STUDENTS’ OVERLOAD FACTOR.....	355
Ankica Antovska	355
Arita Agai	355
Ardita Ceka.....	355
WHY DO THEY DO IT? THE MOTIVATION SOURCES OF INNOVATIVE TEACHERS.....	361
Rina Cohen	361
THE PEDAGOGICAL ANALYSIS AS A FUNCTION OF GOVERNANCE IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS	367
Akseniya Tileva.....	367
MODERN EDUCATION IN THE PRISM OF GENERATION Z STUDENTS	371
Stanislava Pancheva	371
STUDENTS WITH DISABILITIES AND ONLINE LEARNING: CHALLENGES AND DIFFICULTIES FROM THE POINT OF VIEW OF THEIR PARENTS	377
Orneda Gega	377
TEACHING AND LEARNING IN PRIMARY SCHOOL IN SERBIA DURING THE PANDEMIC ..	387
Katarina Diklić	387
THE INFLUENCE OF ONLINE TEACHING ON AVERAGE SUCCESS OF THE CLASS IN THE PRIMARY SCHOOL	393
Lidija Kamcheva - Panova	393
Slavica Pilatova	393
Zoran Mitev	393
USEFULNESS OF THE VIDEO DIDACTIC TOOLS IN THE ONLINE PRACTICAL EDUCATION	401
Binnaz Asanova.....	401
USING HUMOR FOR EDUCATIONAL PURPOSES: FROM LAUGHTER TO KNOWLEDGE.....	407
Saša Stepanović	407
Vladimir Ilić	407
STUDY REGARDING SCHOOL ABANDONMENT AND ITS EFFECTS ON ROMANIAN SOCIETY	413
Pleşca(Jița) Cleopatra	413
Vass Hunor	413
Mateoc Teodor.....	413
Orboi Dora.....	413
Mateoc-Sîrb Nicoleta.....	413
IMPORTANT PROFESSIONAL COMPETENCE APPLIED IN PRE GRADUATION PRACTICE...	419
Tsveta Hristova.....	419
Teodora Todorova	419
DIAGNOSIS OF ASSESSMENT IN DIFFERENT FORMS OF LEARNING.....	425
Rosen Dimitrov Valchev	425
PROSOCIAL BEHAVIOR – BASIC CONCEPTS.....	433
Maria Stoyanova Dishkova	433

EDUCATIONAL RESOURCES AND QUALITY EDUCATION – THE NECESSITY OF TODAY’S TIME.....	441
Havushe Rexhepi.....	441
Rabije Murati.....	441
INNOVATIVE METHODS FOR BUILDING CAREER MANAGEMENT SKILLS THROUGH TRAINING IN A TRAINING COMPANY, IN THE SECOND SECONDARY STAGE (XI – XII GRADE) – VOCATIONAL EDUCATION	449
Krassimir Mitrev.....	449
THE CREATIVE WORK FOR DEVELOPMENT OF ELEMENTARY GEOMETRY KNOWLEDGE IN CHILDREN IN KINDERGARTEN.....	455
Maria Temnikova	455
GENERAL REACTIVITY AND MANIFESTATIONS OF COGNITIVE DISMODERATION INTERCOURSE IN CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE	461
Vesela Ivanova Bozhkova	461
DIFFICULTIES IN COMMUNICATION WITH STUDENTS IN THE PERIOD OF ADAPTATION TO THE NEW SCHOOL ENVIRONMENT	465
Arita Agai	465
Ardita Ceka.....	465
Ankica Antovska	465
PREPARATION FOR PERCEPTION OF MUSIC BY FUTURE TEACHERS IN PRIMARY SCHOOL	471
Smilena Smilkova.....	471
THE INFLUENCE OF MOBILE GAMES AS A MEANS OF ENHANCING THE PHYSICAL CAPACITY OF FIRST GRADE STUDENTS	477
Kamen Simeonov	477
STUDENT’S MOTOR ACTIVITY IN FOLK DANCE CLASSES	485
Kaloyana Krumova-Tsoncheva	485
METACOGNITIVE ONLINE READING STRATEGIES.....	491
Maja Stanojević Gocić.....	491
INCLUSION CONTEMPORARY READING COMPREHENSION APPROACHES INTO THE FIRST CYCLE DEVELOPMENTAL CURRICULUM.....	497
Arbresha Zenki-Dalipi	497
Arita Agai	497
THE PROCESS OF READING COMPREHENSION AND COMMUNICATING WITH TEXT AS A BASIS IN PRIMARY TEACHING	505
Irena Kitanova	505
THE IMPACT TEXTBOOKS HAVE ON THE ACHIEVEMENTS OF STUDENTS FROM THE FIRST, SECOND AND THIRD GRADE IN THE SCHOOLS OF THE MUNICIPALITY OF GOSTIVAR AND VRAPCISTE.....	509
Rabije Osmani	509
Rabije Murati.....	509
DEVELOPMENT AND MEANING OF SPEECH, LANGUAGE AND TEXT IN LANGUAGE METHODOLOGY	515
Irena Kitanova	515
TEACHING STRATEGY OF THE CONTENT READING "CULTURE" BY TAJAR ZAVALANI.....	521
Merita Banjica	521

THE PROCESS OF READING COMPREHENSION AND COMMUNICATING WITH TEXT AS A BASIS IN PRIMARY TEACHING

Irena Kitanova

Faculty of educational science, University Goce Delcev, Stip, N.Macedonia, irena.kitanova@ugd.edu.mk

Abstract: Understanding a text in teaching is based on reading and experiencing it. One of the tasks of the Macedonian language refers to training the student for independent experience, understanding and evaluation of the literary work of art of different genres.

Interpreting a literary work in the text-teaching-student triangle implies several levels of consideration of teaching literature: teaching purpose and tasks, program content, interpretive models, textbook, teacher characteristics and the student's cognitive-experiential possibilities.

The purpose of teaching Macedonian is for students to master the basic laws of the language in which they will express themselves orally and in writing, to get to know, experience and be able to understand certain literary works. In the third and fourth grade, in the program provided for the Macedonian language, the students are introduced deeper in the process of reading and understanding what has been read. When interpreting a given text, the analytical and synthetic method are used to a greater extent, and it needs to be interwoven with solving problematic issues arising from the text and experiences through which the student will begin to perceive, discover, research, evaluate and conclude. In this way the curiosity, the conscious activity and the research activity of the student are stimulated.

Keywords: teaching, text, communication, comprehension, reading

ПРОЦЕСОТ НА ЧИТАЊЕ СО РАЗБИРАЊЕ И КОМУНИКАЦИЈАТА СО ТЕКСТ КАКО ОСНОВА ВО ОДДЕЛЕНСКА НАСТАВА

Ирена Китанова

Факултет за образовни науки, Универзитет Гоце Делчев, Штип, С.Македонија,
irena.kitanova@ugd.edu.mk

Резиме: Разбирањето на еден текст во наставата се заснова на неговото читање и доживување. Една од задачите на македонскиот јазик се однесува на оспособување на ученикот за самостојно доживување, разбирање и вреднување на литературно уметничкото дело од различни жанрови.

Интерпретирање на едно литературно дело во триаголникот текст-настава-ученик подразбира неколку нивоа на разгледување на наставата по литература: цел и задачи на наставата, програмска содржина, интерпретативни модели, учебник, карактеристиките на наставникот и сознајно-доживувачките можности на ученикот.

Цел на наставата по македонски јазик е учениците да ги владеат основните законитости на јазикот на кој усно и писмено правилно ќе се изразуваат, да го запознаат, доживеат и оспособат да разбираат одредени литературни дела.

Во трето и четврто одделение, во програмата предвидена за македонски јазик учениците се воведуваат подлабоко во процесот на читање и разбирање на прочитаното. При интерпретација на даден текст во поголема мера се употребуваат аналитичкиот и синтетичкиот метод, а потребно е да биде проткаено со решавање на проблемски прашања кои потекнуваат од текстот и доживувања преку кои ученикот ќе почне да воочува, открива, истражува, проценува и заклучува. На овој начин се стимулира љубопитноста, свесната активност и истражувачката дејност на ученикот.

Клучни зборови: настава, текст, комуникација, разбирање, читање

1. ПРОЦЕСОТ НА ЧИТАЊЕ СО РАЗБИРАЊЕ И КОМУНИКАЦИЈАТА СО ТЕКСТ

Разбирањето на еден текст во наставата се заснова на неговото читање и доживување. Една од задачите на македонскиот јазик се однесува на оспособување на ученикот за самостојно доживување, разбирање и вреднување на литературно уметничкото дело од различни жанрови.

Интерпретирање на едно литературно дело во триаголникот текст-настава-ученик подразбира неколку нивоа на разгледување на наставата по литература: цел и задачи на наставата, програмска содржина, интерпретативни модели, учебник, карактеристиките на наставникот и сознајно-доживувачките можности на ученикот.

Цел на наставата по македонски јазик е учениците да ги владеат основните законитости на јазикот на кој усно и писмено правилно ќе се изразуваат, да го запознаат, доживеат и оспособат да разбираат одредени литературни дела.

Во трето и четврто одделение, во програмата предвидена за македонски јазик учениците се воведуваат подлабоко во процесот на читање и разбирање на прочитаното. При интерпретација на даден текст во поголема мера се употребуваат аналитичкиот и синтетичкиот метод, а потребно е да биде проткаено со решавање на проблемски прашања кои потекнуваат од текстот и доживувања преку кои ученикот ќе почне да воочува, открива, истражува, проценува и заклучува. На овој начин се стимулира љубопитноста, свесната активност и истражувачката дејност на ученикот.

Разбирањето на текстот е состојба во која дејствуваат сознajните, емоционалните и мотивационите фактори²⁷. Се внимава на одредени објекти или ситуации кои се засноваат на претходни искуства. На овој начин се формира единствено доживување кое Кант го означува со поимот “единствено искуство”²⁸. Ова вистинското, посебното, неповторливото, што еден текст може да го пружи може да се оствари само во непосредна интеракција помеѓу поединецот и делото.

Разбирање на прочитаното има различни значења кои се однесуваат на разбирање на причинско-последичните односи, идентификување на проблемот и се дефинира како воочување, осмислување, поврзување на нови информации или нови содржини со веќе усвоените. При одредување на разбирањето се нагласува вклучувањето на новото и непознатото во кругот на старото и познатото, т.е. поврзување на нови информации со претходно усвоени, увидување на суштината и разновидните функционални врски и односи. “Ова поврзување може да се состои од различни мисловни операции: класификација (новата информација се класира во некоја научена информација), аналогија (новата информација е слична со одредени претходни информации), сместување на новите информации во низа”²⁹

Разбирањето честопати се изедначува со сфаќањето, односно, “Сфаќањето е некогаш одредено како резултат на создавање, но не и крајна цел во наставата, туку како предуслов за практична примена”³⁰

Разбирање на прочитаното, како и говорното соопштување се заснова на откривање и активно преработување на смислените информации³¹. При изучување на процесот на разбирање следи пат кој започнува од оформено говорно соопштение и кој води до разбирање на неговата содржина, преку општа мисла која се содржи во текстот и на крај, до мотивот кој лежи во неговата основа. Процесот на разбирањето на текстот е можен од три услови. Прво, примачот треба да знае да перцепира и разбира одреден збор-лексичка единица на говорот. Фонетскиот состав и значењето на зборот претставува основен материјал на процесот на декодирање на исказот. Потоа, потребно е да ја сфати структурата на реченицата, односно да ја открие смислата на системот на зборови кои овозможуваат формулирање на одредени мисли. Најпосле, бидејќи одредени реченици, кои претставуваат елементарни искази стануваат јасни, процесот на декодирање преоѓа во последната етапа-разбирање на соопштеното. Како што смислата на реченицата не е еднаква на збирот на значење на одредени зборови, ниту смислата на исказот не се исцрпува преку значењето на поедини реченици. За да се разбере соопштеното во целост, подредувањето на речениците, примачот мора да ги одбере оние кои имаат клучно значење и да формулира општа мисла од исказот, а потоа и да го дешифрира мотивот на исказот кој го сочинува подтекстот.

За да дојде до тоа значење, потребно е да се помине долг и сложен сознаен пат, кој и самиот читател го образува и преобразува. Читателското трагање за смисла ја симболизира упорноста и трпението да “обликувањето и духовното патување” на литературниот текст во “неговото повторување и метаморфоза”, со цел да испитува и истражува се додека не се појави “средна конвергенција”, огниште од каде зрачи целата структура и целото значење, кое Клодел³² го нарекува “динамички образец”.

За да се оствари целта на наставата по литература која се однесува на разбирање при читањето на еден литературен текст, преку анализата би требало да се заобиколи површинскиот дел и преку внатрешниот подтекст да се допре до доучување на општата смисла, па се до мотивот кој е сокриен во однесувањето на ликовите во текстот.

²⁷ Пуриќ, Д., (2006): *Унапреѓивање квалитета читања код ученика школског узраста*, Ужице, стр.401-402.

²⁸ Hewes, D. E.,(1995): *The Cognitive Basess of Interpersonal Communication*, Lawrence Erlbaum Associates, pp. 183-222.

²⁹ Педагошка енциклопедија, (1989),стр.297.

³⁰ Енциклопедиски речник по педагогија, 1963.

³¹ Пуриќ, Д. (2006): *Унапреѓивање квалитета читања код ученика школског узраста*, Ужице, стр.405-407.

³² Meyers, C. (1988): *Teaching students to think critically*, Jossey bass San Francisco, p.38.

Во научните и стручните сфаќања на литературно уметничкиот текст се осознава примената на логичката целина и истражувачките техники. Елементите на структурата на еден текст се анализираат, а значењето и импликацијата се синтетизираат. Разбирањето претставува обид за приближување кон вредноста на делото, настојувањата да се открие конечната вистина. Преку осмислени наставни изучувања учениците се оспособуваат за самостојно расудување за вредноста на текстот. Ако ова го поставиме во поширок контекст, наставното мислење на литературата може да се трансформира во ученичко мислење на животот воопшто. Програмското одредување на разбирање на литературниот текст во наставата по литература не го конкретизира поимот разбирање. Литературата достапна до наставникот го третира овој сложен проблем од различни аспекти (филозофски, психолошки, литературно теоретски, методички). При тоа се истакнува дека не постојат утврдени, универзални и општоважечки методолошки и методички системи за разбирање применливи на секој литературен текст подеднакво.

Доживувањето и разбирањето на еден литературен текст како цел на наставата по литература е операционализирано во неколку нивоа, од кои секое е дивергентно и ни едно не е конечно. Литературниот текст е како жив организам, а не само предмет на проучување, претставува постојан предизвик за интерпретаторот. Во интерпретативниот модел во наставата по литература во свеста на ученикот се формира смислата за еден литературен текст. Текстот е особено интерпретативен за ученикот чии доживувачко-сознајни можности на влезната линија на интелектуалниот и психички развој воопшто, како и развој на неговите посебни склоности и интереси.

2. КОМУНИКАЦИЈА СО ТЕКСТ

Комуникацијата со текст може да биде многу различна и затоа велíme дека може да постои:

- Пасивна комуникација - се јавува во сите случаи во кои поединецот не покажува интерес за дадениот текст;

- Активна комуникација - го означува поединецот како активна категорија. Овде можат да постојат одредени фази: фаза на препознавање, репродукција, критичко разгледување на дадени податоци и фаза на остварување. Тоа значи дека оваа комуникација ќе се диференцира и индивидуализира.

Успехот во интерпретацијата на текст ќе зависи во најголем дел од начинот на идентификување на реципиентот со дадени податоци, при што е особено важна емоционалната сфера на оваа идентификација³³.

- Асоцијативната идентификација означува преземање на улоги од текстот, т.е. реципиентот се идентификува по некоја своја сличност со некој лик од текстот, или реципиентот се соживеал со случувањата и ситуацијата која ја запознал читајќи го текстот. Тој ги зема како свои и се става во нивна одбрана, при прилика кога се изнесуваат спротиставени гледишта.

- Адмиративна идентификација упатува на реципиент кој им се восхитува на дадените податоци. Таа има афективен карактер. Овој вид на идентификација треба да се искористи за поголемо влијание на рационален план, како би можело поуспешно да се доживее обработениот текст.

- Симпатетичката идентификација има особена вредност. Примачот се чувствува задоволно што се запознава (учи) со новото градиво (текст). Тој го прифаќа, но истовремено е подготвен да продере подлабоко во него со цел да дојде до повеќе информации. Тогаш ученикот е склон на практична трансформација на податоците.

Во комуникацијата со текст воедно се битни и симболичното и вонсимболичното комуницирање како и дијахронското и синхронското³⁴. Симболичното комуницирање претставува контакт со одредени симболи (букви) и други ознаки во текстот, односно разбирање на дадени зборови, реченици, пасуси, поголеми делови и целини. Фактите се земаат онакви какви што се. Вонсимболичната комуникација е пронаоѓање на врска и однос не само меѓу дадените, туку и помеѓу скриените и помалку видливите податоци. Тоа претставува продлабочување во разновидни слоеви на уметничката, научната и стручната структура на текстот. Дијахронското комуницирање означува поврзување на новите текстови со старите (предходно обработени). Во поедини наставни предмети (математика и странски јазик) овој вид на комуникација е многу значајна, бидејќи новото градиво се надоврзува на предходното, односно не може да се учи ново, доколку не се знае добро претходното. Ова комуницирање е всушност хронолошко пратење на одредени појави. Претставува поврзување на различни услови и трансформации, односно средба со градиво

³³ Stevanovic, M. (2003), *Didaktika*, Digital point, Rijeka, стр.264-265.

³⁴ Според: Stevanovic, M. (2003): *Didaktika*, Digital point, Rijeka. стр.275.

низ призмата на сегашноста и минатото. Синхрониското комуницирање се однесува на хетерогената сестраност, односно на интердисциплинарното набљудување, т.е поврзување на новите факти од еден предмет (област) со сродни од друг предмет. Ова би можело да се нарече хоризонтално комуницирање, за разлика од дијахрониското кое може да се означи како вертикално комуницирање. Кај синхрониското комуницирање застапено е дивергентното мислење кое овозможува формирање на нови врски и односи помеѓу одредени податоци³⁵.

ЛИТЕРАТУРА

- Bognar, L.M. (2005). *Didaktika*, Zagreb, Skolska Knjiga
- Cvetanovic, V. (2000). *Osnove kulture govora I retorike*, Beograd, Topi
- Gebel, M. (2005). *Predstavite sebe*, Beograd, Finesa.
- Meyers, C. (1988). *Teaching students to think critically*, Jossey bass San Francisco
- Stevanovic, M. (2003). *Didaktika*, Digital point, Rijeka,
- Hewes, D. E. (1995) *The Cognitive Basess of Interpersonal Communication*, Lawrence Erlbaum Associates
- Пуриќ, Д. (2006) *Унапређивање квалитета читања код ученика школског узраста*, Ужице.
- Педагошка енциклопедија, (1989),
- Енциклопедиски речник по педагогија, (1963)

³⁵ Cvetanovic, V.,(2000): *Osnove kulture govora I retorike*, Beograd,Topi, стр.28.